
Ilija Ivanović

Novac grada Nikeje u numizmatičkoj zbirci Narodne biblioteke „Vuk Karadžić“ u Velikom Gradištu

---

Na brojnim lokalitetima duž rimskog dunavskog limesa pronađene su kovanice grada Nikeje iz provincije Bitinije. U ovom radu izvršena je analitička obrada nikejskog novca koji se nalazi u zbirci Narodne biblioteke „Vuk Karadžić“ u Velikom Gradištu. Konstatovano je da cela serija pripada kovanjima Aleksandra Severa iz III veka n. e. i da se po reversnim predstavama mogu raspoznati šest tipova, po tipologiji Nikole Crnobrnje (Crnobrnja N. A. 1981. Novac grada Nikeje u numizmatičkoj zbirci Muzeja grada Beograda. Godišnjak grada Beograda, XXVIII: 5). Takođe, utvrđeno je da su u zbirci prisutna dva zasebna varijeteta na tipove iz ove tipologije, kao i jedan mogući novi tip. Sudeći po dobijenim rezultatima može se zaključiti da obrađena serija po svojim karakteristikama dopunjuje poznata mišljenja da nikejski novac na prostor Gornje Mezije dolazi prvenstveno vojnim i trgovačkim putevima i ujedno čini dopunu serija ove kovnice na datom prostoru koje svojom brojnošću nadmašuju količinu novca iz drugih maloazijskih kovnica.

Uvod

Novac grada Nikeje iz III veka n. e. poreklom iz provincije Bitinije u Maloj Aziji predstavlja čest numizmatički nalaz na ovim prostorima. Kovanice Nikeje pronađene su na više lokaliteta duž rimskog dunavskog limesa kao što su Viminacium, Ušće kod Obrenovca, Ravna kod Knjaževca i Brestovik, a zanimljiva serija nalazi se u Velikom Gradištu (slika 1). Analizirana serija nalazi se u numizmatičkoj zbirci Narodne biblioteke „Vuk Karadžić“ iz Veli-

kog Gradišta koja pored nikejskog sadrži dosta rimskog imperijalnog novca, kao i nešto vizantijskog. Većina primeraka iz zbirke poklonjena je od strane privatnih kolekcionara tako da mesto nalaza većine novčića nije poznato, što je slučaj i sa nikejskom serijom.

Cilj ovog rada bio je da se uz pomoć analitičke obrade novca grada Nikeje iz date zbirke, kao i istorijskih informacija sa kojima raspoložemo, utvrdi na koji način je ovaj novac dospao na teritoriju limesa.

Problem istraživanja predstavljao je nedostatak podataka o obrađenoj seriji i nepostojanje informacija o ovoj vrsti novca pronađenog kod nas. Najbitniji radni problem sastojao se u tome što sam arheološki kontekst u kome je serija novca pronađena nije poznat.

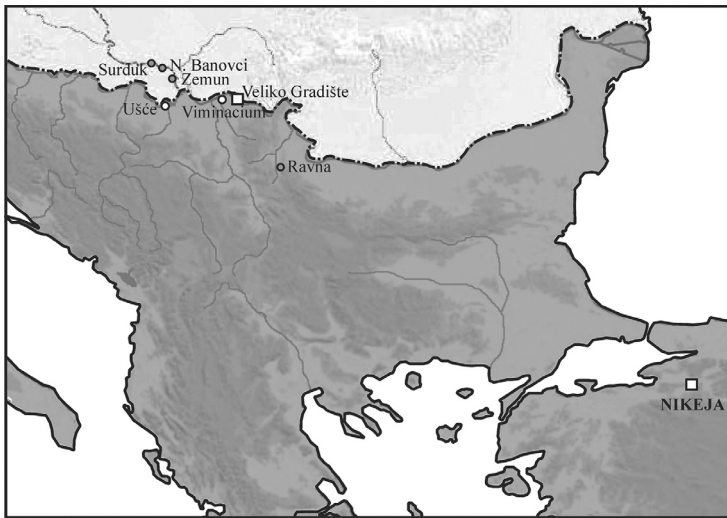
Analizirana serija nikejskog novca broji 15 primeraka. Kovanice nisu bile prethodno obrađene niti konzervirane, tako da stanje očuvanosti varira od primerka do primerka. Međutim, većina je relativno dobre očuvanosti, pogotovo reversne strane, dok avers često nije čitljiv.

Istraživanje je realizovano kroz dve metodološke faze – analitičku analizu i determinaciju i tipološko određenje novca. Prilikom analitičke obrade materijala korišćen je numizmatički karton IKN 2/1, dok je tipološka podela reversnih predstava urađena prema klasifikaciji Nikole A. Crnobrnje (Crnobrnja 1981: 5). Tipologija Nikole Crnobrnje je jedina koja se bavi klasifikacijom nikejskog novca prema reversima uz pomoć predstava insignija, a urađen je i detaljan numizmatički katalog novca sa ovih prostora, tako da je bio najpogodniji za korišćenje.

Ilija Ivanović (1991), Golubac, Dimitrija Tucovića 3, učenik 3. razreda Srednje škole u Velikom Gradištu

MENTOR: mr Adam Crnobrnja, Muzej grada Beograda

Slika 1.
Mesta nalaza nikejskog novca
na teritoriji dunavskog limesa

Figure 1.
Places where coins of town
Nicaea on the territory of
Roman Danube limes were
found

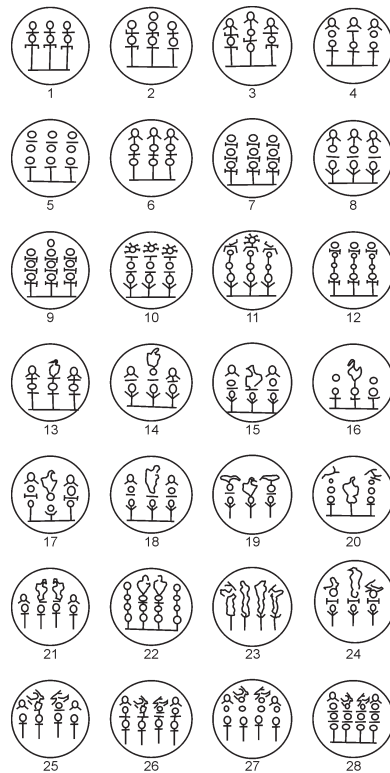
Analiza numizmatičke građe

Novac iz obrađene serije pripada kovanjima Aleksandra Severa (222-235 g. n. e.) iz kovnice Nikeje (današnji Iznik, Turska), u provinciji Bitiniji u Maloj Aziji. Svi primerci su izrađeni od bronzе, težina novca kreće se između 2.2 i 5.1 grama, a dimenzije najvećeg prečnika između 18.5 i 25.5 milimetara.

Na aversu nalaze se predstave cara Aleksandra Severa i natpisi. Predstave sadrže biste cara profilom orijentisane na desno. Na većini primeraka njegova glava je ovenčana vencem ili, retko, radijalnom krunom, dok je od detalja na bisti prisutan još paludament. Oko glave cara ispisan je natpis koji sadrži njegovo ime i titule.

Zavisno od stanja očuvanosti različita je čitljivost natpisa. On uvek sadrži ime ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ kao i titulu avgusta pisanu u tri oblika: AVΓ, AV ili AV̄. Pre imena ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ nalaze se titule MAVP CEVH ili M AΓP CEVH.

Na reversu se nalaze reljefne predstave i ime kovnice. Ime kovnice Nikeje pisano je u više varijanti zavisno od toga koji je tip insignija prisutan na reljefu. Deo teksta NI|K|AI|E pisan je u podnožju insignija i između njih, dok je ostatak ΩN pisan ispod osnove na kojoj stoje insignije. Izuzetak je samo jedan primerak na kome je celo ime kovnice ispisano u jednom redu u podnožju insignija. Varijante natpisa se međusobno razlikuju po rasporedu

Slika 2. Tipologija insignija po N. Crnobjnj
(Crnobjnja 1981: 6)

Figure 2. Typology of reverse images by N. Crnobjnja

N01

Avers: natpis nečitljiv; bista cara orijentisana profilom na desno.
Revers: natpis delimično čitljiv: N|I|K|A... / Ω...; tip insignija 25.
Masa 2.2 g, prečnik 18.5 mm, osa NE

N02

Avers: natpis: ...CEVH...; bista cara profilom orijentisana na desno, poprsje pod paludamentom.
Revers: natpis: NI|K|AI|E / ΩN; tip insignija 13.
Masa 4.1 g, prečnik 19.5 mm, osa NE

N03

Avers: natpis: MAVP...; bista cara profilom orijentisana na desno, glava ovenčana, poprsje pod paludamentom.
Revers: natpis: NI|K|AI|E / ΩN; tip insignija 1.
Masa 4.5 g, prečnik 19.5 mm, osa NE

N04

Avers: natpis nečitljiv; bista profilom orijentisana na desno.
Revers: natpis: NI|K|AI|E / ΩN; tip insignija 1.
Masa 4.4 g, prečnik 19.5 mm, osa SW

N05

Avers: natpis: MAVPCEVH...ANΔPOCAV̄ Bista cara profilom orijentisana na desno, glava ovenčana.
Revers: natpis: NI|K|AI|E / ΩN; varijetet tipa 8.
Masa 4.2 g, prečnik 21.5 mm, osa SW

N06

Avers: natpis nečitljiv; bista profilom orijentisana na desno.
Revers: natpis: N|IK|AI|E / ΩN; novi tip insignija.
Masa 4.2 g, prečnik 19.5 mm, osa S

N07

Avers: natpis nečitljiv; bista cara profilom orijentisana na desno, glava ovenčana, poprsje pod paludamentom.
Revers: natpis: N|IK|AI|E / ΩN; tip insignija 8.
Masa 4.1 g, prečnik 21.5 mm, osa SW

N08

Avers: natpis: ...ANΔPOCAVG; bista cara profilom orijentisana na desno, glava ovenčana, poprsje pod paludamentom.
Revers: natpis: NI|K|AI|E / ΩN; tip insignija 1.
Masa 4.1 g, prečnik 20 mm, osa NE
(NAC 75)

N09

Avers: natpis nečitljiv; bista cara profilom orijentisana na desno.

Revers: natpis: N|IK|AI|E / ΩN; varijetet 7. tipa insignija.

Masa 3.8 g, prečnik 20.5 mm, osa NE

N10

Avers: natpis: MAVP...; bista cara profilom orijentisana na desno, glava ovenčana, poprsje pod paludamentom, lik podseca na A. Severa.

Revers: Natpis: N|IK|AI|E / ΩN; tip insignija 3 ili 6–8.

Masa 5.6 g, prečnik 19.5 mm, osa S

N11

Avers: natpis: [M]A CE AΛEΞANΔPOC AV; Bista cara profilom orijentisana na desno, glava ovenčana, poprsje pod paludamentom.

Revers: natpis: N|IK|AI|E / ...; tip insignija 8.

Masa 3.5 g, prečnik 19.5 mm, osa NE

(NAC 112)

N12

Avers: natpis: [M]A CE AΛEΞANΔPOC / AVΓ; bista cara profilom orijentisana na desno, glava ovenčana.

Revers: natpis: NI|K|AI|E / ΩN; tip insignija 5.

Masa 3.8 g, prečnik 20 mm, osa NE

(NAC 28)

N13

Avers: M AΓR CEVH AΛEΞANΔPOC AΓ; bista cara profilom orijentisana na desno, glava ovenčana, poprsje pod paludamentom.

Revers: natpis: NI|K|AI|E / ΩN; tip insignija 1.

Masa 4.5 g, prečnik 20.5 mm, osa N

(NAC 38)

N14

Avers: natpis: M AVP CEV AΛEΞANΔPOC AV; bista cara profilom orijentisana na desno, glava ovenčana, poprsje pod paludamentom.

Revers: natpis: NI|KA|IE|ΩN; tip insignija 2.

Masa 4.7 g, prečnik 20.5 mm, osa NE

(NAC 99)

N15

Avers: natpis: M AVP CEVH A...; bista cara profilom orijentisana na desno, na glavi radijalna kruna, poprsje pod paludamentom.

Revers: natpis: NI|K|AI|E / ΩN; tip insignija 2.

Masa 4.4 g, prečnik 21 mm, osa S

(NAC 72)

slova između insignija, tako što se menja raspored prvog slova I, dok su sva ostala slova na istim mestima. Izuzetak je samo jedan primerak kod koga su I i E napisani u istom polju.

Na predstavama se nalaze 3 ili 4 insignije i razlikujemo ih u više vrsta prema NAC tipologiji (slika 2). Predstave sa 3 insignije zastupljene su u 5 (tipovi 1, 2, 5, 8 i 13), a sa 4 samo jednim tipom (25).

Od predstava sa 3 insignije stilski je najjednostavniji tip 1 (slika 2) kod koga se na svakoj insigniji nalaze po dve kugle i prave linije ispod svake od njih. Stilizovaniji je tip 2 (slika 2) koji se razlikuje samo po srednjoj insigniji koja ima kuglu više na vrhu, ali bez linije ispod nje. Isti broj elemenata na insignijama ima peti tip (slika 2) kod koga je jedina razlika u liniji blago savijenoj na gore koja se nalazi ispod najviše kugle na srednjoj insigniji. Tip 8 (slika 2) sastoji se od po 3 kugle na svakoj insigniji i linija ispod njih, ali su linije ispod krajnjih donjih kugli blago savijene po sredini na dole. Tip 13 (slika 2) je poslednji zastupljen sa 3 insignije i kod njega na bočnim insignijama postoje dve kugle, gornje podvučene dvostrukim linijama, a donje samo jednom. Gornja od dve linije ispod gornje kugle je blago savijena po sredini na gore, a donje linije ispod obe kugle su ravne. Srednja insignija sadrži jednu podvučenu kuglu i legionarskog orla, podvučenog, na vrhu.

Jedini tip sa 4 insignije je 25 (slika 2). Sve insignije imaju po dve podvučene kugle, gornju podvučenu linijom blago savijenom na gore, a donju ravnom. Veoma je interesantna pojava po jedne životinje na vrhu obe srednje insignije, koje podsećaju na kozoroge.

Tipove insignija predstavljenih na dva primerka u seriji nije bilo moguće determinisati po NAC tipologiji. Oni su u njoj prisutni, međutim sa izvesnim različitostima, pa su klasifikovani kao varijeteti na NAC tipove. U slučaju prvog od njih (N05), predstava sa insignijama liči na tip 8 NAC tipologije, međutim, na tipu 8 linije ispod najviših kugli na insignijama su ravne, dok su na ovom primerku blago savijene na gore. Reversna predstava na drugom primerku (N09) liči na tip 7, ali se od njega razlikuje po tome što su kugle na srednjoj insigniji pomerene na gore, te se može opisati kao varijetet. Zbog loše očuvanosti reljefa na jednom primerku nije bilo moguće odrediti da li reversna predstava pripada tipovima 3 ili 6 – 8.

Posebno je zanimljiv primerak (N06) kod koga se iznad kugli na bočnim insignijama pojavljuju životinje. Zbog lošeg stanja reversa nije moguće determinisati vrstu. U NAC tipologiji životinje se pojavljuju na reversnim tipovima 25 – 28. Na tipovima 25 i 27 – 28 predstavljeni su kozorogi, a na tipu 26 ptice, te ovaj primerak može pripadati i jednoj i drugoj vrsti životinja. Zanimljiva je pojava kozoroga na većem broju tipova. Pretpostavlja se da je ona vezana za legiju XIV Gemina Martia Victrix koja je podržavala Septimija Severa i da je Aleksandar Sever iskoristio ovaj simbol da se proglasi vanbračnim Karakalinih sinom, pa tako i unukom Septimija Severa. Ipak, moguće je da pripada i novom tipu insignija.

Diskusija

Kao što je poznato, veliki gradovi u bogatim provincijama rimskog carstva imaju pravo na sopstveno kovanje novca i on je uglavnom korišćen na njihovom užem području. Tokom vladavine dinastije Severa, u prvim decenijama III veka dolazi do značajnog povećanja emitovanih kovanica pojedinih istočnih gradova, pogotovo Nikeje (Crnobrnja 1981: 5). Smatra se da je do kovanja ovog novca došlo zbog smanjenja emisija senatskog novca i povećanja sposobnosti gradova da svoju ekonomiju usmere ka slabije razvijenim provincijama carstva (1981: 5). To je svakako spadalo u novu ekonomsku politiku Septimija Severa, a značajan je i podatak da su upravo za vreme njegove vladavine ojačane trgovačke veze Male Azije i slabije razvijenih balkanskih provincija, između ostalih i Gornje Mezije.

Nikeja je u to vreme predstavljala veliki regrutni centar (Crnobrnja i Crnobrnja 2004: 27) i jedan od najrazvijenijih kolonijalnih gradova u Maloj Aziji. Kovala je svoje emisije novca od III veka p. n. e. do 265. godine n. e. (Crnobrnja 1981: 5). Iako su ova kovanja cirkulacijom retko dosežala nešto dalje od teritorije okolnih provincija, ta situacija se menja u toku III veka. Navedena ekonomska situacija i veliki broj vojnika dovode do širenja ovog novca, tako da on dospeva i do područja dunavskog limesa. S obzirom na to da je širenje novca moglo da se obavi na više različitih načina, treba postaviti pitanje kako je nikejski novac dospao na ove prostore?

Kraj vladavine Aleksandra Severa praćen je sa dva rata – protiv Persijanaca i Germana (Maškin 2002: 511). Međutim, zbog sprovedenih mera za

smanjenje poreza, jačanja discipline i smanjenja troškova u vojsci, njegov ugled među vojnicima je značajno opao (2002: 510). Tom prilikom car koristi novac za svoju političku propagandu i pokušava da obnovi lojalnost svojih trupa. On to čini uz pomoć insignija, kao i predstava Fides Militus, a potom i Fides Exercitus (Arsenijević 2006: 67 – 68) koje se pojavljuju na njegovim rimskim kovanjima. Prva se pojavljuje za vreme rata na Istoku, a druga za vreme rata na Rajni (2006: 68). Fides je oličenje poverenja i vere (Mišćević 2009: 76-77), a značenje se dopunjava insignijama koje označavaju vojsku. Tome još treba dodati i da je novac je u to vreme bio veoma dobra reklama jer je neophodan i opšte dostupan svim slojevima društva. U III veku ta reklama je naročito bitna, jer carevi u veoma velikoj meri zavise od vojske.

U vreme kada se ovaj novac pojavljuje na dunavskom limesu, na njemu se nalaze dve legije – VII Claudia sa sedištem Viminacium-u i IV Flavia u Singidunum-u. Obe legije imale su zadatak da čuvaju limes od napada varvara, što je bio važan državni zadatak zbog čega je na njega usmeravana posebna pažnja careva.

Kada se govori o stanovništvu na teritoriji limesa, arheološki izvori su veoma oskudni. To se posebno odnosi na stanovnike nižih socijalnih slojeva, o kojima se izuzetno retko nalaze ikakvi tragovi (Mirković 1968: 82). Najveća količina sačuvanih podataka odnosi se na vojnike, posebno oficire i seniore u legijama koji se pominju uglavnom na epigrafskoj građi. Podaci dobijeni tim putem pokazuju da najstarijem stanovništvu tog područja, između ostalog, pripadaju u malom broju i ljudi iz Male Azije (Mirković 1968: 82). Još tokom I i II veka n.e. Italci stacionirani na limesu često su poreklom iz Grčke i Male Azije, a ni vojnici iz Male Azije u istom periodu nije retkost. Veoma je bitno pomenuti i da je u II veku teritorija sa koje su regrutovani vojnici proširena na Afriku i Malu Aziju (168:118). U tom periodu putem liste vojnika otpuštenih iz službe poznato je ime i jednog vojnika iz Bitinije i jednog iz Nikeje iz 169. godine (1968: 119).

Sporadični nalazi pokazuju da se stanovništvo iz tih predela nalazilo na limesu bilo kao vojska, bilo kao civilno stanovništvo. Osim vojnika, donosioci nikejskog novca na ove prostore mogli su biti i članovi njihovih porodica. Naime, poznato je da su vojnici još od vremena Severa za vreme trajanja vojnog roka mogli da žive sa porodicama u kanabama

uz vojne logore (Mirković 1968: 121). Ipak, najverovatnije je da su na limesu bili prisutni stanovnici istočnih provincija koji su služili u pomoćnim odredima vojske pošto su ovim putem mogli dospeti u gornjomezijske gradove, a da ne ostane zabeleženo da su služili u vojsci (Mirković 1968: 125).

Pomenuti rezultati epigrafskih istraživanja podudaraju se sa numizmatičkim nalazima na teritoriji limesa. Numizmatički nalazi se povezuju sa pokretima trupa sa Istoka koje su se snabdevale ovim novcem (Crnobrnja 1981: 5). Ipak, ne treba zanemariti ni ulogu ekonomskog faktora koji je takođe bio veoma prisutan na limesu. Preko gornjomezijskih gradova prolazila je tranzitna trgovina između zapadnih i istočnih provincija carstva (Mirković 1968: 143), ali, pošto ni zanatske radionice ni poljoprivredna proizvodnja ove regije nisu imale proizvoda za izvoz (1968: 141), provincijska trgovina je zarađivala od nadoknada za tranzit trgovačkih proizvoda preko njene teritorije. Treba napomenuti i da su se brojni trgovci sa istoka i zapada doseljavali na limes (1968: 127), tako da se verovatno veoma povećala cirkulacija novca. Osim toga, pojava ovog novca vezuje se i za brojne zanatske proizvode iz pontskih i anatalijskih gradova, posebno Nikeje (Crnobrnja A, Crnobrnja N. 2004: 27), a takođe se navodi i da količina novca pristiglog sa tih teritorija tokom sredine III veka (oko 240. god.) nije opadala.

Pretpostavku da je nikejski novac na ovu teritoriju dospao putem legija smeštenih na dunavskom limesu potvrđuje podatak da je velika većina novčanih nalaza upravo sa lokaliteta na Dunavu. U domaćoj literaturi moguće je pronaći tek nešto više od 200 objavljenih primeraka ovog novca. Najveća obrađena serija broji 159 primeraka (Crnobrnja 1981: 5), dok se u drugim publikacijama nikejski novac pojavljuje sporadično, i to samo po par primeraka u seriji. Veće količine novca nađene su na Ušću kod Obrenovca u serijama od 21 (Šipuš 1986: 8 - 9) i 12 primeraka (Crnobrnja 1985: 61 – 63), dok je po par primeraka nađeno u Brestoviku (Crnobrnja 1987: 40 – 42) i Ravni kod Knjaževca (Petković 2005: 115). U vezi sa lokalitetom Ušće treba napomenuti da je tu postojalo gradsko naselje i vojno utvrđenje (Crnobrnja 2007: 9), kao i da je u blizini pronađena bronzana vojnička diploma iz perioda Septimija Severa, kao i žrtvenik posvećen Jupiteru od strane vojnog veterana iz istog perioda. Veoma je bitno napomenuti da postoji i dosta veliki broj nepublikovanih nikejskih kovanica. Značajna serija

od oko 150 neobrađenih primeraka trenutno se nalazi na Viminacijumu, a nije zanemarljiva ni serija od dvadesetak primeraka sa Ušća.

Analizom svog ovog novca moguće je primetiti jednu interesantnu pojavu. To je mnogo veća zastupljenost novca grada Nikeje u odnosu na novac drugih maloazijskih gradova na ovim prostorima. S obzirom na to da pored Nikeje u Maloj Aziji u to vreme postoji još nekoliko velikih kovnica novca, moguće je postaviti pitanje kako je ona ipak uspela da plasira na naše prostore toliko veću količinu novca od drugih gradova.

Za vreme vladavine Aleksandra Severa vođen je rat na istoku. Postoje navodi da je legija IV Flavia (ili bar neki njeni odredi) učestvovala u tom ratu tokom III veka (Ferjančić 2002: 156), tako da je moguće da su njeni vojnici mogli doći u dodir sa provincijalskim novcem Nikeje. Takođe, sama teritorija ovog dela limesa predstavljala je glavni put koji je preko Male Azije vodio do krajnjih istočnih provincija. Ovo potvrđuje i zastupljenost vladara na ovim kovanicama. Najzastupljeniji je Aleksandar Sever, a na velikom broju kovnica pojavljuje se i Gordijan III. To je veoma interesantno s obzirom da je i Gordijan III vodio rat na Istoku (protiv Persijanaca), a u vezi je i sa pojavom da na samim lokalitetima često ima više nikejskih kovanja ovog vladara od viminacijumskih iz istog perioda. Nameće se pitanje kako je to moguće s obzirom na veliku prostornu udaljenost Nikeje od limesa u odnosu na Viminacium koji se zapravo nalazi na njemu. Odgovor na to pitanje može biti da je nikejski novac iz tog perioda kovan isključivo za plaćanje vojske, što je razlog zašto je on veoma prisutan na ovim prostorima. Ovu smelu pretpostavku treba potvrditi u budućim istraživanjima, ali ona za sada daje odgovor na pitanje zašto je novac grada Nikeje u toliko većoj meri prisutan od novca drugih maloazijskih gradova.

Zaključak

Većina primeraka novca grada Nikeje iz obrađene serije može se klasifikovati po tipološkoj podeli ove vrste novca prema Nikoli Crnobrnji. Izuzetak predstavlja nekoliko kovanica koje se ne pojavljuju u ovoj klasifikaciji i predstavljaju nove tipove ili varijetete na postojeće. Osim toga, po brojnim karakteristikama ovog novca on odgovara novcu iz drugih serija, tako da predstavlja dopunu postojećim zbirkama na ovom prostoru.

Sudeći po dobijenim rezultatima istraživanja ovaj novac predstavlja potvrdu mišljenja da kovanice grada Nikeje na ove prostore dolaze putem vojske i trgovine. Međutim, ne treba zanemariti ni uticaj stanovništva na ovaj proces, s obzirom da je deo Nikejskih kovanica pronađeno u civilnim naseljima.

Ipak, s obzirom na veoma malu pažnju koju su dosadašnja istraživanja poklanjala nikejskom novcu, još uvek nije moguće potpuno pouzdano odgovoriti na pitanje koji su to uticaji doprineli da novac grada Nikeje na ovim prostorima bude u tolikoj meri prisutniji od novca drugih maloazijskih gradova. Mogući odgovor može biti da je kovan za potrebe plaćanja vojske u III veku, ali ono još uvek ostaje otvoreno, što svakako predstavlja dobar temelj za buduća istraživanja.

Zahvalnost. Zahvaljujem se direktoru Narodne biblioteke „Vuk Karadžić“ u Velikom Gradištu, Željku Ivanoviću, na ustupljenim fotografijama i uvidu u numizmatičku zbirku.

Literatura

Arsenijević M. 2004. Periodi pohranjivanja ostava rimskog novca tokom III veka n. e. u Gornjoj Meziji. *Glasnik SAD*, 20: 225.

Arsenijević M. 2006. Vojnički aspekt Fides i Konkordije u rimskom imperijalnom kovanju (I – III vek). *Glasnik SAD*, 22: 63.

Crnobrnja N. A. 1981. Novac grada Nikeje u numizmatičkoj zbirci Muzeja grada Beograda. *Godišnjak grada Beograda*, XXVIII: 5

Crnobrnja N. 1985. Antički novac iz Ušća kod Obrenovca. *Godišnjak grada Beograda*, XXXII: 5

Crnobrnja N. 1987. Antički novac sa područja rimskog puta Singidunum – Casta Ttricornia – Ad Sextum miliare iz numizmatičke zbirke Muzeja grada Beograda. *Godišnjak grada Beograda*, XXXIV: 29

Crnobrnja A. 2007. Područje Obrenovca u rimsko doba sagledano kroz arheološke podatke. U *Puls varoši: prilozi za monografiju Obrenovca*, 2 (ur. M. Đurđević). Obrenovac: Biblioteka „Vlada Aksentijević“, str. 5-20.

Crnobrnja A., Crnobrnja N. 2004. *Belgrade's history from the numismatic record*. Belgrade: Belgrade city museum

Ferjančić S. 2002. *Naseljavanje legijskih veterana u balkanskim provincijama I – III vek n. e.* Beograd: Balkanološki institut SANU

Kondić V. 1967. *Novac u Beogradu.* Beograd: Muzej grada Beograda

Maškin N.A. 2002. *Istorija starog Rima.* Beograd: Naučna knjiga

Mirković M. 1968. *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji.* Beograd: Arheološko društvo Jugoslavije

Miščević M. 2009. *Rimski imperijalni novac – Priručnik za početnike.* Beograd: Predrag & Nenad

Petković S., Ružić M., Jovanović S., Vuksan M., Zoffmann Zs. K. . 2005. Roman and medieval necropolis in Ravna near Knjaževac. Belgrade: Archaeological Institute

Šipuš N. 1986. Rimski novac iz sela Ušća kod Obrenovca. *Godišnjak grada Beograda*, XXXIII: 5

Ilija Ivanović

Coins from the Town Nicaea from the Numismatic Collection in the National Library “Vuk Karadžić” in Veliko Gradište

Coins from the town Nicaea in the province Bythina, Asia Minor were found on numerous locations along the former Roman-Danube region (Picture 1). In this research a collection of this type of coins exhibited in the National Library “Vuk Karadžić” in Veliko Gradište was analyzed. This collection of coins from the town Nicaea belongs to numismatic records which also contain Roman imperial and Byzantine coins.

The collection consists of 15 specimens made of bronze and it has been concluded they all belong to colonial minting of Alexander Severus and they all date from the 3rd century AD. They have not been previously canned, so their preservation fluctuates from specimen to specimen.

On each coin on the front side Alexander Severus is present with his profile facing to the right. On the back side there is the name of the mint Nicaea and 3 or 4 standards. Because of the versatil-

ity of types of standards, the typology of Nikola Crnobrnja (NAC) was used for classification (Picture 2). It has been confirmed that the majority of the coins can be classified according to that typology. However, it was concluded that there are two varieties of the existing types. There is an especially interesting specimen on which for left and right standards stand animals (N06). This coin may belong to the NAC types 25-28, and it could also be a new type.

It is known that in wealthy provinces of the Roman Empire big cities had the right to mint their own money for the usage on local territory. At the beginning of the 3rd century coinage of some eastern cities, especially Nicaea, grew (Crnobrnja 1981: 5) because of new economic policy of Septimus Severus. In that time, coins minted in this town were brought to the Moesia Superior, especially the Danube region. Another factor contributed to this situation – Nicaea was a huge recruit center (Crnobrnja and Crnobrnja 2004: 27) and its coins were brought here probably by the Roman soldiers.

The affirmation of this conclusion may be found in the fact that these coins were probably minted for emperor Alexander Severus's political propaganda because he wanted to restore his reputation. Even if this way of transfer by Roman soldiers is the most probable explanation, trade should not be excluded as another possible way. Across the province Moesia Superior transit trade between western and eastern sides of the Roman empire was developed (Mirković 1968: 143). Many merchants were moving around this area, so the circulation of Nicaea coins grew. This research is an addition to the interpretation of this problem by numerous studies of epigraphic content coinciding with numismatics findings.

Nicaea coinage was found in several archeological sites in the Danube region: Ušće (near Obrenovac), Viminacium, Brestovik and Ravna (near Knjaževac) and a few others. In these sites about 200 specimens of Nicaea coinage were found and they were published. It is important to emphasize that in Viminacium a collection of 150 Nicaea coins is held, unpublished, and also a collection of about twenty more in Ušće (near Obrenovac).

Nicaea, however, was not the only big mint of colonial coinage in Asia Minor. On our territory there are specimens of coins from other mints, but in fewer numbers. This information brings about the question: What influences made the coinage of Ni-

caea more present in this region than coinage from other Asia Minor towns?

The most present emperors on Nicaea coins from the 3rd century found on the territory of Moesia Superior were Alexander Severus and Gordian III. Both of them participated with their troops in the war on the East with Persians. There is information which confirms that the whole or parts of the legion Flavia IV participated in those wars (Ferjančić 2002: 156), so the soldiers might have been in touch with

coins from Nicaea. An even more interesting fact is that coins of Gordian III minted in Viminacium (in the Danube region) from the beginning of the 3rd century are less present than coins from Nicaea. This information gives us an answer to the previous question: Nicaea coinage is made for payment of the Roman army. This hypothesis should be confirmed in further interpretations, but this research gives a good first step to the solution of this problem.

